

A LUXEMBURGI NYELVSTRATÉGIA

ÖSSZEÁLLÍTOTTA: FEHÉR BENCE

Alapadatok

Érintett nyelvek: luxemburgi, francia, német

Érintett országok: Luxemburgi Nagyhercegség

A nyelv státusa az érintett országban: a luxemburgi a nemzeti nyelv, valamint a franciával és a némettel együtt hivatalos nyelv is

Beszélőközösség mérete: 354 000 (luxemburgi állampolgár)¹

A stratégiai dokumentum típusa: nyelvstratégia és nyelvtörvény

A stratégia természete: nyelvélénkítés

A stratégia kiterjedése és időtartama: hosszú távú (húsz éves)

Intézkedési területek (felsorolva): nyelvoktatás, korpuszfejlesztés, népszerűsítés, standardizálás, a nyelvhasználati kör kiterjesztése

Felelős intézet, kidolgozó: Luxemburgi Nyelv Állandó Tanácsa, Kulturális Minisztérium, Nemzeti Oktatási Minisztérium

„Nyelvstratégiai mátrix”: közvetlenül nem veszélyeztetett nyelv, aktív állami stratégia van kidolgozva a védelmére, de szinte teljes multilingvizmus érvényesül és nem a luxemburgi a presztízisnyelv

1 2024-es adatok szerint: [https://lustat.statec.lu/vis?lc=en&pg=0&tm=luxembourgish&df\[ds\]=ds-release&df\[id\]=DF_B1115&df\[ag\]=LU1&df\[vs\]=1.0&pd=2015%2C2024&dq=.A&lo=5](https://lustat.statec.lu/vis?lc=en&pg=0&tm=luxembourgish&df[ds]=ds-release&df[id]=DF_B1115&df[ag]=LU1&df[vs]=1.0&pd=2015%2C2024&dq=.A&lo=5) (letöltés időpontja: 2024. 09. 09.); az összlakosság ennek majdnem kétszerese, 672E fő. A 2021-es népszámlálás szerint 340E, ill. 640E: <https://statistiques.public.lu/fr/recensement/nationalites.html> (letöltés időpontja: 2023. 11. 27.). Az anyanyelvi megoszlásra hivatalos állami statisztika nem áll rendelkezésre, egy 2016-os felmérés szerint (Heinz–Fehlen 2016) az összlakosság 55,7%-a luxemburgi, 12,1%-a francia anyanyelvű (a belföldön született luxemburgi polgárok 93%-a luxemburgi anyanyelvű), de a 2. leggyakoribb nyelv a migránsoknak köszönhetően a portugál (15,7%).

I. A nyelv története, jelenkori állapota

A luxemburgi a déli germán nyelvek egyike, tulajdonképpen a német nyelv frank dialektusainak Mosel-vidéki csoportjához tartozik. A Luxemburgi Nagyhercegség egész területén beszélik, a francia és a német nyelv mellett egyenlőséget élvez, sőt, bizonyos területeken elsődlegesnek számít. A luxemburgi nyelvet beszélik továbbá Belgiumban Sankt-Vith és Arlon közelében, továbbá Németországban Eifel és Bitburg térségében és a franciaországi Thionville környékén. Így nyelvhatárokat nem is igen lehet megállapítani, mivel nyelvjáráskontinuum van a franciaországi (francique, ld. a francia nyelvstratégiát), illetve a Mosel-vidéki német nyelvjárásokkal.

A luxemburgi nyelv alapja a korai középkor nyugati frank nyelvjárásai. Az első ehhez a nyelvhez sorolható szórványemlékek a 9–10. századi *Echternachi glosszák*, az első szövegemlék a 10. századi *Trieri Capitulare*. A 19. században indult meg a luxemburgi irodalom, az első szótárak is ekkor készültek. A modern luxemburgi nyelvű költészet korpuszának összeállítása Fernand Hoffmann nevéhez köthető (*Geschichte der Luxemburger Mundartdichtung*, Luxemburg, 1964).²

A luxemburgi nyelv önálló volta csak a 20. században került be a köztudatba, először a II. világháború alatt, a német megszállás ellenhatásaként vallotta magát a többség luxemburgi anyanyelvűnek.

A hivatali nyelv itt hagyományosan a francia volt az először 1684-ben bekövetkezett francia hódítás óta; 1842-ben Luxemburg belépett a német Zollvereinbe, attól fogva a német szerepe hasonlóan erős, a jogalkotás kétnyelvű lett. 1843 óta az oktatásban e két nyelv egyformán szerepel. A nyelvhasználat szabályozása azonban az 1948-as alkotmányból kimaradt (aktuálpolitikai okból: közvetlen a II. világháború után nem akarták a német nyelvhasználatot nevesíteni, így meg lehetett kerülni a kérdést), ezért ezt a legújabb kor nyelvi törvényei pótolják.³ Hivatalos nyelvvé a luxemburgi a Nagyhercegségben 1984-ben vált, de csak a francia és német mellett, nem helyett – de ez először a 2023. július

2 Hutterer 1986: 332.

3 IPSLG 2022: 4.

elsején hatályba lépő új alkotmányba került bele.⁴ Mindazáltal az EU-nak a luxemburgi nem hivatalos nyelve.⁵

A luxemburgi lakosság háromnyelvű: míg a nemzetközi érintkezés, a törvényhozás és a rendeletek nyelve a francia; addig az adminisztráció és a törvénykezés során a német irodalmi nyelvet használják; a luxemburgi pedig a hivatalosan elfogadott nemzeti nyelv. A hivatalos helynevek részint franciák (mint például Luxembourg), a legtöbb hely nevét azonban az irodalmi német alakban használják (például Echternach), olykor az is előfordul, hogy a francia vagy német helynévtábla alá a hely nevét luxemburgiul is feltüntetik (például Soleuvre esetében: Zolver). A német családnevek mellett azonban a keresztnéveket franciául használják, már ami az írásbeliséget illeti. Az oktatás szintén többnyelvű: az óvodában használt nyelv még luxemburgi, a 6–12 éves korig tartó alsófokú oktatás tárgya a német, később a francia írás és nyelv, bár eleinte a luxemburgi még segédnyelvként használatos. A középiskolai tanulmányok kezdetén németből és franciából is vizsgát kell tenni a tanulónak; a középfokú oktatásban az alsóbb évfolyamok nyelve német, a felsőbbeké francia.⁶ Léteznek azonban kivételek: az ún. állami nemzetközi iskolák nyelve angol vagy francia.⁷ A luxemburgi társadalom a hétköznapi gyakorlatban is nagyon erősen többnyelvű, egy 2008-as felmérés adatai szerint:

- a lakosok 17%-a több nyelven beszél a gyerekeivel;
- 53%-a több nyelven beszél a barátaival;
- 56%-a több nyelven beszél a munkahelyén.⁸

4 Constitution du Grand-Duché de Luxembourg 4§ 1.

5 Anastasiou 2023: 180.

6 IPSLG 2022: 9.

7 Languages in Luxembourg schools – Education system – Education nationale, Enfance et Jeunesse – Luxembourg. <https://men.public.lu/en/systeme-educatif/langues-ecole-luxembourgeoise.html> (letöltés időpontja: 2024. 08. 29.).

8 Ragnarsdóttir 2016: 20–21., egy ma már nem elérhető internetes forrásra hivatkozva. A munka világában a használt nyelvek leggyakrabban a luxemburgi, francia, német vagy angol, gyakran több nyelv egyszerre. Az üzleti életben dominánssá vált az angol, a professzionális tevékenységekben a leggyakoribb a francia, a luxemburgi leginkább az adminisztrációban, közlekedésben, oktatásban, egészségiparban munkanyelv (IPSLG 2022: 8.). Mindezt erősen befolyásolja az, hogy a nagyszámú bevándorlón túl itt az utóbbi években már kétszázezernél is több határon túli ingázóval kell számolni.

2018-as adatok szerint a lakosok 98%-a beszél francia, 80%-a angol, 78%-a német és 77%-a luxemburgi nyelven.⁹

Jogi értelemben a luxemburgi néhány területen hátrányban van a többi hivatalos nyelvvel szemben: a törvények nyelve francia és általában a jogszolgáltatás (bár a luxemburgi használata nem lehetetlen, csak körülményes), az oktatásban pedig a némethez és franciához képest nagyon erősen alárendelt szerepben van. Az állampolgárság szempontjából a megszerzéséhez azonban a luxemburgi nyelvben való jártasság szükséges.¹⁰ Ugyanakkor a különböző nyilvános tereken a három nyelv meglehetősen szeszélyes mozaikját használják, és a mindennapi élet állandó jelensége a folytonos kódváltás. Igaz ez a politikai életre is: a képviselőházban leggyakrabban a luxemburgit használják beszélt nyelvként, de az írásbeli aktusok általában franciául történnek. A jelentések a felszólaló által használt nyelven készülnek, amely általában luxemburgi. A helyi hatóságokon belül azonban írásban gyakran használják a német nyelvet a francia helyett.¹¹ Összességében tehát kijelenthető, hogy a luxemburgi még mindig elsősorban szóbeli nyelv.

II. Jogi, közigazgatási alapok, előzmények

Luxemburg Európa azon kevés országainak egyike, ahol három hivatalos nyelv van (luxemburgi, francia, német), valamint ahol a lakosság nagy része többnyelvű. A luxemburgi csak az 1984. február 24-i törvény értelmében vált Luxemburg hivatalos nyelvén.¹² A törvény 1–2. §-a szabályozza, hogy a luxemburgi *nemzeti* nyelv, míg az adminisztráció és jogszolgáltatás nyelve, vagyis *hivatalos* nyelv mindhárom egyaránt lehet.¹³ A törvényhozás és általában a bíróság

9 <https://luxembourg.public.lu/en/society-and-culture/languages/languages-spoken-luxembourg.html> (letöltés időpontja: 2024. 09. 09.).

10 Loi du 8 mars 2017, 34. § 1. (a megkívánt luxemburgi nyelvtudás igazolásának módjai). A törvény értelmében a honosítást kérőknek általában nyelvvizsgát kell tenniük, kivéve a 20 évnél régebben Luxemburgban élőket, akiknek csak egy gyorsított nyelvtanfolyamra van szükségük.

11 IPSLG 2022: 8.

12 Loi du 24 février 1984.

13 Végül pedig egy 2018-as törvénymódosítás negyedik hivatalos nyelvként hozzáadta a luxemburgi jelnyelvet is: Anastasiou 2023: 180.

nyelve is francia, fordítás esetén a francia nyelvű szöveg számít hitelesnek, de a közigazgatásban lehet használni a luxemburgit is. A bíróságon is, de az ügyvédek nem kötelesek ismerni a luxemburgi nyelvet. A hivatalos hirdetményekben a francia nyelv az elsődleges, de mindhárom nyelven előfordul, és a luxemburgi nyelv szerepe nő. A sajtóban mindhárom nyelv szerepel, sőt az audiovizuális sajtóban a luxemburgi dominál (főleg a televízióban: a luxemburgiak 70%-a nézi a nemzeti televíziót, ami nagyon kedvező arány); használatát az állam támogatja.¹⁴ A nyomtatott sajtóban azonban használata nagyon csekély, bár bővülőben van. A luxemburgi nyelvhasználat növvő tendenciát mutat; az interneten a leggyakrabban használt nyelvek a francia és az angol.

A luxemburgi nyelv standardizálása a környező nyelvekhez képest nagyon újkeletű, a helyesírást csak az utóbbi évszázad során szabályozza a jog. 1946. június 5-én miniszteri rendelettel új helyesírási szabályzatot vezettek be.¹⁵ Ennek legutóbbi reformjára 1999. július 30-án nagyhercegi rendelettel került sor,¹⁶ majd pedig 2019. november 15-én.¹⁷

A luxemburgi nyelvstratégia hivatalos központi szerve a Luxemburgi Nyelv Állandó Tanácsa (Conseil permanent de la langue Luxembourgeoise), amelyet a helyesíráisreformmal egyidőben szintén nagyhercegi rendelet alapított.¹⁸ 11 tagból áll, a tagok a luxemburgi nyelv és a luxemburgi kultúra szakértői, akiket a Kulturális Minisztérium választ ki, és nagyhercegségi határozattal három évre hagyják őket jóvá. A tagok újraválaszthatók. A kormányzat 2017-ben egy hosszú távú stratégiát alkotott a nemzeti nyelv fejlesztésére.¹⁹ Végül 2018-ban tör-

14 *Luxembourg/Luxembourg*. EFNIL – European Federation of National Institutions for Language <https://efnil.org/projects/language-legislation-europe-lle/luxembourg-luxembourg> (letöltés időpontja: 2023. 11. 27.). Eszerint tizenegy sajtóorgánium kap pénzügyi támogatást, amelyek közül három francia kiadványokat tesz közzé.

15 Arrêté ministériel du 5 juin 1946. A szabályzat elérhető: *D’Lëtzebuenger Orthografie*. Zenter fir d’Lëtzebuenger Sprooch, Lëtzebuerg, 2019. <https://portal.education.lu/zls/ORTHOGRAPHIE> (letöltés időpontja: 2024. 01. 08.); szokatlan módon, mivel a nyelv a standardizációs folyamat közepén van, nem csupán helyesírási, hanem tágabb értelemben nyelvhelyességi szabályokat ad.

16 Règlement grand-ducal du 30 juillet 1999.

17 <https://letzebuergesch.review/new-orthography> (letöltés időpontja: 2024. 09. 09.).

18 Règlement grand-ducal du 29 juillet 1999.

19 *Strategie fir d’Promotioun vun der Lëtzebuenger Sprooch* = *Une stratégie pour promouvoir la langue luxembourgeoise* (a továbbiakban: *Strategie* 2017), elfogadva a Kormány

vény rendelkezett az egységes nyelvpolitika életbe lépéséről, amely elismerte a meglevő intézményeket és újakat is alapított.²⁰ Ehhez a következő évben járult végrehajtási rendelet.²¹ A nyelvpolitika mai jogi-szervezeti keretei azóta adottak.

Luxemburg aláírta a regionális és kisebbségi nyelvek európai chartáját, amelynek célja a regionális és kisebbségi nyelvek védelme mind a magán-, mind a társadalmi életben. Ennek eredményeként a Nagyhercegség elismeri a kilenc célkitűzést és általános alapelveket, amelyek „az országban használt összes regionális és kisebbségi nyelvre” érvényesek.²² (Charta, 2. cikk, (1) bekezdés). A Chartát 2005. június 22-én ratifikálták, és 2005. október 1-jén lépett hatályba. Végül egy miniszteri rendelet kiegészítette ezeket a rendelkezéseket azáltal, hogy képesítési bizonyítványokat hozott létre a luxemburgi nyelvben, összhangban az Európa Tanács európai nyelvi referenciakeretével. Azonban a Charta megvalósulását vizsgáló jelentések úgy találják, az Luxemburgban nem alkalmazható egyetlen regionális nyelvre sem.²³

III. A stratégia célja

A 2017-es Nyelvstratégiát elfogadó kormánydöntés az alábbi célokat nevesíti:²⁴

- 1. A luxemburgi nyelv jelentőségének növelése;
- 2. a standardizáció, a használat és a kutatás előmozdítása;
- 3. a nyelv és kultúra tanulásának elősegítése;
- 4. a kultúra luxemburgi nyelvű terjesztése.

2017. március 8.-i határozatával: https://gouvernement.lu/fr/actualites/toutes_actualites/articles/2017/03-mars/09-promotioun-sprooch.html (letöltés időpontja: 2025. 05. 20.).

20 Loi du 20 juillet 2018.

21 Règlement grand-ducal du 26 octobre.

22 Loi du 8 avril 2005.

23 *Application of the Charter in Luxembourg. Third Report of the Committee of Experts on the Charter*. Strasbourg, 2014. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806d8cd5> (letöltés időpontja: 2024. 01. 08.).

24 <https://infos.rtl.lu/grande-region/laune/a/1012615.html> (letöltés időpontja: 2024. 01. 08.).

IV. Szerkezeti felépítés

A Strategie 2017 a négy elfogadott alapcélnak megfelelő fejezetekre oszlik, a megteremtendő intézményi háttérrel bemutatkozó bevezető után. A 2018-as nyelvpolitikai törvény fordított szerkezetű:

1. A luxemburgi nyelvpolitika céljai és munkálatai
2. A nyelvpolitikai szervezetek felépítése és feladatai:
 - a) a luxemburgi nyelv biztosa;
 - b) Luxemburgi Nyelv Központja (Centre pour le luxembourgeois = Zenter fir d'Lëtzebuenger Sprooch);
 - c) Luxemburgi Nyelv Állandó Tanácsa (Conseil permanent de la langue luxembourgeoise = Conseil fir d'Lëtzebuenger Sprooch).

V. Intézkedési területek²⁵

A Strategie 2017 elfogadása megelőzte a 2018-as nyelvtörvényt, amely intézményeket hozott létre a stratégia megvalósítására. Ezért a stratégiában az intézmények létrehozása még mint szükséges intézkedés szerepel, mostanra azonban megvalósult. Ezek: a luxemburgi nyelv biztosának tisztsége; a Luxemburgi Nyelv Központja.²⁶

A jogi keretrendszer egy további pontja azonban még megoldandó feladat: a luxemburgi nyelv elismertetése az EU hivatalos nyelveként.

1. A luxemburgi nyelv jelentőségének növelése

E cél megvalósítására a stratégiában csak két intézkedés irányul: a nyelv történetének dokumentálása (ez tkp. a nyelvi korpuszképzés) és az állami honlapok

²⁵ Strategie 2017: 1–7. alapján.

²⁶ 2017-ben még eltérő néven: Zentrum fir d'Lëtzebourgescht.

luxemburgi nyelvű mutációinak létrehozása (ez utóbbi mostanra nagyjából megvalósult).²⁷

2. A standardizáció, a használat és a kutatás előmozdítása

A stratégiai terv szerint erre a következő intézkedések szolgálnak:

- Lëtzebuenger Online Dictionnaire (LOD), szinte az egyetlen, amelyre a terv pontos határidőt szabott (2018), és meg is valósult, bár persze folyamatos fejlesztés alatt áll (<https://lod.lu>). Luxemburg külföldi lakossága nyelvi készségének fejlesztését segíti, luxemburgi, francia, német, angol és portugál nyelvről, valamint nyelvre tud szavakat fordítani; a LOD keretein belül nyelvi segélyszolgálat;
- helyesírási és grammatikai szabályozás (konkretizálás nélkül);
- nemzeti portál a luxemburgi nyelv népszerűsítésére;
- a tudományos kutatások publikálása;
- kooperálás külföldi egyetemekkel;
- a nyelv és a fiatalok kommunikációs csatornáinak tanulmányozása. E területek kevés konkrétumot tartalmaznak, megvalósulásukat szinte reménytelen nyomon követni. Ugyanakkor ide tartozó eredmények a stratégiában való nevesítés nélkül is szép számmal vannak azóta: a nyelvtechnológiai eszközök és korpusz erőteljesen épül, pl. nyelvtanulási online eszköz a LetzRead (<https://www.letzread.com>).²⁸

3. A nyelv és kultúra tanulásának elősegítése

Kisgyermekkorban

Luxemburgban már 2017 szeptemberétől többnyelvű (luxemburgi és francia) nevelési programot indítanak 1–4 éves gyermekeknek.²⁹ Magánbölcsődékben

²⁷ IPSLG 2022: 13.

²⁸ Anastasiou 2023: 180–181.

²⁹ Ennek egy értékelését ld. Kirsch–Aleksić 2021.

is sok helyen használják a luxemburgit, az állam díjkedvezményt biztosít a luxemburgi nyelvet is használó bölcsődébe járó gyermekeknek.

Az alapfokú oktatásban

A luxemburgi az első években már a stratégia elfogadása előtt fontos szerepet játszott, itt az intézkedési terv elsősorban a szakmódszertani anyag fejlesztésére irányul. A terv szerint a luxemburgi mint idegen nyelv oktatásában is programot és didaktikus anyagot kell kidolgozni, ezt a Differdange-i Nemzetközi Iskolában tesztelni, majd kiterjeszteni az alapfok minden iskolájára. Többszövegű didaktikus anyagokat kell fejleszteni, illetve versenyeket a gyermekeknek.

A luxemburgi nyelv oktatását törvényileg kötelezővé kell tenni a magániskolákban (ennek kidolgozása az Oktatási Minisztérium feladata).

Gyakorlatban – nagy vonalakban, bár a teljes iskolarendszer ennél sokszínűbb – a kötelező óvodai nevelés két évében (valamint az azt megelőző korai gyermekkori oktatásban) a kommunikáció nyelve luxemburgi. A luxemburgi nyelvet az általános iskola első három félévében segítő nyelvnek tekintik az írni-olvasni tudás szempontjából, de az írást és az olvasást németül tanítják. A hatéves általános iskola első felében a német, a másodikban pedig a francia nyelvet vezetik be a tananyagba.³⁰ Kétévente a diákoknak el kell sajátítaniuk egy bizonyos fokot a beszédprodukció és íráskészség, valamint a szövegértés területén.

Az általános iskola első két évében a diákoknak kb. 10 német- és franciaórájuk van hetente, míg luxemburgi csak egy. Az általános iskolában a tanítási idő közel 50%-át a nyelvtanulásra fordítják. Az ötödik osztályban vezetik be a luxemburgi nyelvű írást, de ez nem közelíti meg azt a követelményt, amelyet a politika a német és a francia nyelv esetében meghatároz a tanulók számára.

A középiskolában

A stratégiai tervben foglalt intézkedések: a luxemburgi mint idegen nyelv oktatásának fejlesztése (kiegészítő források bevonása a közép- és szakiskolában);

30 <https://men.public.lu/en/systeme-educatif/langues-ecole-luxembourgeoise.html> (letöltés időpontja: 2024. 01. 06.).

az olvasási kompetenciák fejlesztése; a luxemburgi helyesírás, a luxemburgi kultúra és irodalom, a luxemburgi nyelvű kreatív írás bekerülése a tananyagba választható tantárgyként (a program kidolgozásában a Luxemburgi Egyetemmel együttműködve; a luxemburgi kultúra és irodalom a tanári képzésbe is be kell hogy kerüljön); a luxemburgi nyelvoktatás kötelezővé tétele a középfokú nemzetközi iskolákban.

Az általános iskola hat éve után a diákok hét évig egy luxemburgi középiskolába járnak, vagy a választott területtől függően 6–8 évig egy szakiskolába. A stratégia elfogadását megelőző rendszer szerint a középiskola első három évében minden tantárgyat német nyelven tanítanak, kivéve a többi nyelvórát és a matematika tantárgyat, ezeket a hatodik osztálytól franciául oktatják. Végül a tizedik osztályban a nyelvtanfolyamok kivételével a német helyett minden esetben a francia válik az oktatás nyelvén. Emellett az angol és iskolatípustól függően egy negyedik nyelv oktatása is elindul. E szerint a rendszer szerint a luxemburgi nyelvet már nem tanítják, hanem csak a diákok egymás között, valamint a tanárokkal folytatott informális kommunikáció során használják. A stratégiai célkitűzések közül azonban a 2021/22-es tanévtől megvalósult, hogy a luxemburgi nyelv és kultúra oktatása választható tárgyként bekerült a tananyagba.³¹

Mivel a lakosság igen nagy része nem luxemburgi állampolgár, fontos feladat a bevándorló vagy átmenetileg itt élő gyermekek integrációja az oktatási rendszerbe. Ezért jelentősek a középfokú nemzetközi iskolák, és a stratégia ezért foglalkozik kiemelten ezekkel, illetve a luxemburgi mint idegen nyelv oktatásával (emellett a franciát és németet is tanítják mint idegen nyelvet is). A francia és angol nyelvű oktatás nyújt lehetőséget arra, hogy felkészüljenek a nemzetközi érettségi vizsgára. Ez Luxemburgban 2006 őszétől franciául, 2007 őszétől pedig angolul is rendelkezésre áll. A 2002. május 14-i törvény elismeri, hogy a nemzetközi érettségi egyenértékű a középfokú oktatás végén odaítélt

31 Languages in Luxembourg schools. Site du ministère de l'Education nationale, de l'Enfance et de la Jeunesse. <https://men.public.lu/en/systeme-educatif/langues-ecole-luxembourgeoise.html> (letöltés időpontja: 2024. 04. 30.).

luxemburgi képesítéssel.³² Ezenkívül kisebb számban francia és francia-angol tannyelvű oktatási intézmények is léteznek az óvodától a középfokú oktatás végéig.³³

Az állami nyelvpolitika hatására az oktatási rendszerben hivatalosan ma már érezhető egy a luxemburgi nyelvet támogató attitűd, de informális szinten a francia az uralkodó nyelv.³⁴

A felnőttoktatásban

A luxemburgi nyelvstratégiában kiemelt szerepet kap a felnőttoktatás, ennek elsőrendű oka a bevándorlók nagy száma és integrációjuk szükségessége. Az állam különböző, alighanem nem túl hatékony eszközökkel próbálja támogatni az önkéntes luxemburgi nyelvi tanulmányaikat. Másfelől a három hivatalos nyelv megléte azt hozza magával, hogy számos közfeladatot ellátó munkakörben több nyelv, köztük a luxemburgi tudása feltétel. A stratégia a következő intézkedéseket nevesíti: a luxemburgi nyelvi kurzusválaszték bővítése (és a didaktikus anyag javítása); nyelvkurzusok menedékjogot kérők részére;³⁵ „nyelvi szabadság” (200 órás szabadság bármely nyelvű alkalmazottaknak, hogy elsajátítsák vagy javítsák a luxemburgi nyelvtudást, egyben az állam a tanulmányok 50%-át finanszírozza is); a szociális szektorban a luxemburgi és még egy nyelv tudása kötelező (ennek hiányában kötelező nyelvtanfolyam); az egészségügyi személyzetnek mindhárom hivatalos nyelven értenie kell; befogadási és beilleszkedési szerződés (a Luxemburgi Befogadási és Beilleszkedési Hivatal a rezidens külföldieknek szerződést kínál, az állam a három közül egy nyelvből tanfolyam kínálását vállalja); a 2016-ban alapított Luxemburgi Integrációs és Szociális Köhéziós Központ (LISKO) is támogatja a nyelvtanulást; többnyelvű tájékoztatás biztosítása időskorúaknak.

32 Loi du 14 mai 2002.

33 <https://men.public.lu/en/systeme-educatif/fondamental/offre-scolaire-organisation/offre-scolaire.html> (letöltés időpontja: 2024. 09. 09.).

34 Kirsch–Aleksić 2021.

35 Ennek nevetségesen minimalista programja (4 x 2 órás kurzusok) szinte garantálja az eredménytelenségét.

A felsőoktatásban

A tágabb régióban (Luxemburgban és a szomszédos országokban) hat egyetem szövetsége³⁶ francia, német és luxemburgi nyelven kínál tanulási lehetőséget, ami erősíti a multilingvizmust.

A felsőoktatásnak a stratégiai tervezés láthatólag nagyon csekély szerepet szán. Luxemburg igen fiatal (2003-as alapítású) egyeteme nem képes az ország számára szükséges minden tudományágban oktatást biztosítani, sok diák külföldön folytatja tanulmányait, többnyelvűségük miatt ennek nincs akadálya. Az egyetem tudatosan soknyelvű oktatási programot igyekszik megvalósítani.³⁷

A stratégiában nincs kifejtve a munkavégzés nyelvével kapcsolatos intézkedés, de ez a terület alapvetően ezzel áll kapcsolatban. A vállalkozások által használt nyelv többé-kevésbé a tevékenységi ágazattól, a vállalat székhelye szerinti régiótól és az alkalmazotti struktúrától függ. Erősen befolyásolja ezt az állam méretéből adódó különlegesség: a határon túlról ingázó munkavállalók egyre növekvő száma (2005-ben 115 000 fő, ennek 52,3%-a francia,³⁸ 2022-ben már több mint 200 000 fő),³⁹ ami az amúgy is igen nagy számú bevándorló munkaerőhöz adódik (főleg portugál és olasz, már az 1950-es évektől fogva, tehát mára többedik generációs is). Ezért a munkahelyen főként a francia és az angol nyelv használata növekszik; a német nyelvhasználat keleten növekszik, a luxemburgi nyelv egyre kevésbé jelentős a középső térségben, míg az angol nyelv fontosságának növekedése a központi régiókban a legnagyobb. A francia nyelv használata továbbra is nagyon elterjedt a vezetők és a „közvetítő”, valamint az adminisztratív alkalmazottak közötti írott és beszélt kommunikációban, összességében pedig ez a leggyakoribb munkanyelv. A portugál nyelv használata bővül a fizikai munkások körében, ahol a francia megelőzi a német és a luxemburgi nyelvet is.⁴⁰

36 Sarre, Liège, Luxembourg, Lorraine, Kaiserslautern, Trèves.

37 Ragnarsdóttir 2016: 9.

38 *Luxemburg*. EFNIL. <https://efnil.org/projects/language-legislation-europe-lle/luxembourg-luxembourg/> (letöltés időpontja: 2023. 11. 27.).

39 IPSLG 2022: 5.

40 *Luxemburg*. EFNIL. <https://efnil.org/projects/language-legislation-europe-lle/luxembourg-luxembourg/> (letöltés időpontja: 2023. 11. 27.).

4. A kultúra luxemburgi nyelvű terjesztése

- Kulturális programok luxemburgi nyelven (a Kulturális Minisztérium mind társaságok, mind magánszemélyek által szervezett luxemburgi nyelvű kulturális programok finanszírozásában részt vállal).
- A luxemburgi nyelvvel és kultúrával foglalkozó újság alapítása.
- Nyelvi érdemekért díj alapítása⁴¹ (2-3 évente egy díjazott).
- Kulturális intézmények⁴² szerephez juttatása a luxemburgi kulturális örökség érvényesítésében.

A fogyasztás és reklám, illetve a sajtó és média területére a hivatalos stratégia nem tartalmaz intézkedést, sem pedig a jogszabályok nem állapítanak meg kötelezettséget.

VI. Ütemterv

A húszéves (2017–2037) stratégiai terv nem osztható előre megszabott ütemekre.

VII. Feladat- és hatáskörök

A legkorábbi, 1999-ben alapított kifejezetten nyelvpolitikai szervezet a Luxemburgi Nyelv Állandó Tanácsa, feladatköre a nyelv kutatása, leírása és terjesztése. A már korábban létező, a nyelv tudományos kutatásával foglalkozó munkacsoportokat (így a luxemburgi nyelv szótárának készítésével foglalkozót is) koordinálja.⁴³ A tagok újraválaszthatók. A helyesírás, nyelvtan, nyelvhelyesség kérdésében konzultatív szerv.⁴⁴

A 2018. évi nyelvtörvény által létrehozott újabb intézmények és hivatalok: a luxemburgi nyelv biztosa, akinek feladata akciótervet betervezni a

41 Vö. Loi du 20 juillet 2018, 2. §.

42 A 2004. jún. 25-i törvény a kulturális intézmények reorganizálásáról szerint meghatározott intézmények: Nemzeti Levéltár, Könyvtár, Múzeum, Természettudományi Múzeum, Nemzeti Emlékhelyek Szolgálat, Nemzeti Audiovizuális Központ, Nemzeti Irodalmi Központ.

43 Règlement grand-ducal du 29 juillet 1999, 2–4. §§.

44 Loi du 20 juillet 2018, 11–12. §.

kormányzatnak, és annak végrehajtását felügyelni és koordinálni.⁴⁵ A Luxemburgi Nyelvi Központ információs szervezetet tart fenn, tanulmányozza a nyelvpolitikai kérdéseket, feladatköréhez tartozik helyesírás és nyelvtan kibocsátása, nyelvészeti eszközök kidolgozása, nyelvhelyességi kérdések megválaszolása és hivatalos dokumentumok luxemburgira fordítása.⁴⁶

A célok elérésében az intézmények kooperálnak a Luxemburgi Egyetem Luxemburgi Nyelv- és Irodalomtudományi Intézetével (és külföldi egyetemekkel is).

VIII. Felügyelet, fenntartás és megújítás

A Luxemburgi Nyelv Állandó Tanácsát általában véve a Kulturális Minisztérium felügyeli, felkérheti a Tanácsot arra, hogy tegyen javaslatot a nyelvhasználat bővülésének előmozdítására és a luxemburgi nyelvi ismeretek fejlesztésére. Ezenkívül a Nemzeti Oktatási Minisztérium ajánlásokat kérhet tőle a nyelv tanításával kapcsolatos kérdésekről.

A Luxemburgi Nagyhercegség oktatásával kapcsolatos fontos döntéseket az Oktatási Minisztérium hozza. A különféle iskolák tanterveiről, az iskolák és oktatási intézmények költségvetéséről, valamint az összes középiskola vezetéséről és felméréséről a Minisztérium dönt.

A luxemburgi nyelv biztosa és az Állandó Tanács éves jelentést nyújt be a nyelvpolitika alakulásáról. A húszéves stratégiai terv megvalósulását a kormányzat ötévente értékeli, és szükség esetén újratervezi.⁴⁷

IX. Összehasonlítás, esetleges kitekintés

A luxemburgi nyelv helyzete és a Luxemburgi Nagyhercegség előtt álló nyelvstratégiai feladatok ugyan több szempontból jelentősen eltérnek a magyar helyzettől, egyes részei mégis jó példák lehetnek Magyarországra számára.

45 Loi du 20 juillet 2018, 3–4. §, Strategie 2017: 2. §.

46 Loi du 20 juillet 2018, 5–9. §§.

47 Loi du 20 juillet 2018, 3. §, 11. § 3., 1. §.

A luxemburgi hatóságok nagy hangsúlyt fektetnek arra, hogy növeljék a nyelvek iránti tudatosságot, s ezt minden tudományterületre kiterjesztik. A cél az, hogy felkeltsék a gyermekek érdeklődését a nyelvek közötti hasonlóságok és különbségek iránt, valamint motiválják őket, erősítsék bennük a nyelvi sokszínűség iránti pozitív viszonyulást.

Az a sajátos helyzet, hogy Luxemburgban kettőnél több hivatalos nyelv van, idézte elő azt a problémát, hogy a francia és a német nyelv tanítása nagyobb hangsúllyal van jelen az oktatásban, mint a nemzeti nyelv.⁴⁸ Mivel az állami nyelvpolitika a multilingvizmust és a luxemburgi nyelvet egyszerre kívánja fejleszteni (és mivel a három hivatalos nyelv, illetve az általános mindennapi többnyelvűség miatt nem is lehet lemondani a többnyelvű oktatásról), ez a rendszer érdemben nem is változhat. A nyelvtanulásra fordított idő miatt természetesen kevesebb idő marad más tárgyak oktatására; ismert vélemény, hogy ez összefüggésben van azzal, hogy luxemburgi diákok számos más országhoz képest gyengébb eredményeket érnek el a PISA-mérések során.⁴⁹ Ez rámutathat arra, hogy – az eltérő nyelvi helyzettől függetlenül – mindenhol, így Magyarországon is fontos szem előtt tartani, hogy az idegen nyelvek oktatása semmiképpen se a többi, általános műveltséget adó közismereti tantárgy rovására valósuljon meg. Fontos körülmény azonban, hogy Luxemburgban a közismereti tantárgyakat nem anyanyelven tanítják, a mérési eredményeket nyilván ez is befolyásolja. Ezt nem lehet a magyarországi helyzettel egybevetni. Szigorúan oktatási szempontból nézve a luxemburgi *nemzeti nyelv* volta inkább csak ideologikus deklaráció a törvényben, mint valóság.

A legnagyobb különbség a luxemburgi és magyar helyzet közt kétségtelenül az, hogy Luxemburgban majdnem általános a többnyelvűség, amit még csak erősít az, hogy európai szinten talán a legtöbb nem állampolgár lakos ebben az országban él, akiknek az anyanyelvük nem luxemburgi, sőt sokszor egyik sem az ország hivatalos nyelvei közül. Ezekkel a problémákkal a magyar nyelvstratégia szerencsére nem kerül szembe, ráadásul a magyar nyelv presztízse mint nemzeti nyelv jóval magasabb – hiszen a luxemburgi nyelv még mindig

48 Ragnarsdóttir 2016: 13–14.

49 Ragnarsdóttir 2016: 20.

elsősorban szóbeli nyelv, amely a hivatali, műveltségi és jogi használatban kényszerűen (a német és) a francia alá rendelődik. A Luxemburgi Nagyhercegség ezeket a hátrányokat igyekszik tudatos nyelvpolitikával orvosolni, így a nyelv helyzete inkább javul, mint romlik; hasonlóan tudatos nyelvpolitikával, jobb kiindulópontból a magyar nyelv helyzetét valószínűleg jelentős mértékben lehetne javítani.

Felhasznált irodalom

- Anastasiou 2023. Anastasiou, Dimitra: Language Report Luxembourgish. In G. Rehm – A. Way (eds.): *European Language Equality*. Cognitive Technologies. Springer, 2023. DOI: 10.1007/978-3-031-28819-7_26
- Heinz–Fehlen 2016. Heinz, Andreas – Fehlen, Fernand: Regards sur l'intégration linguistique. *Regards*, I. (2016) 16. sz. <https://statistiques.public.lu/fr/publications/series/regards/2016/regards-10-16.html> (letöltés időpontja: 2023. 11. 27.).
- Hutterer 1986. Hutterer Miklós: *A germán nyelvek*. Gondolat, Budapest, 1986.
- IPSLG 2022. *About... Languages in Luxembourg*. Information and Press Service of the Luxembourg Government, Luxembourg, 2022. https://sip.gouvernement.lu/dam-assets/publications/brochure-livre/minist-etat/sip/brochure/a-propos/A_propos_Langues/a-propos-langues-en.pdf (letöltés időpontja: 2024. 01. 07.).
- Languages in Luxembourg schools*. Site du ministère de l'Education nationale, de L'Enfance et de la Jeunesse. <https://men.public.lu/en/systeme-educatif/langues-ecole-luxembourgaise.html> (letöltés időpontja: 2024. 04. 30.).
- Luxembourg*. EFNIL. <https://efnil.org/projects/language-legislation-europe-lle/luxembourg-luxembourg/> (letöltés időpontja: 2023. 11. 27.).
- Ragnarsdóttir 2016. Ragnarsdóttir, Hildur Jóna: *Official Language and Education Policies in Monolingual Iceland and Multilingual Luxembourg*. University of Iceland, 2016. <https://skemman.is/bitstream/1946/24009/2/BA-essay-Hildur.pdf> (letöltés időpontja: 2023. 11. 27.).

Jogi források

- Arrêté ministériel du 5 juin 1946 portant fixation d'un système officiel d'orthographe luxembourgeoise. <https://web.archive.org/web/20041130010402/http://www.legilux.public.lu/leg/a/archives/1946/0400709/0400709.pdf#page=2> (letöltés időpontja: 2014. 01. 07.).
- Constitution du Grand-Duché de Luxembourg. Version constituée applicable à 01/07/2023. <https://legilux.public.lu/eli/etat/leg/constitution/1868/10/17/n1/consolide/20230701> (letöltés időpontja: 2024. 09. 09.).
- D'Lëtzebuenger Orthografie*. Zenter fir d'Lëtzebuenger Sprooch, Lëtzebuerg, 2019. <https://portal.education.lu/zls/ORTHOGRAPHIE> (letöltés időpontja: 2024. 01. 08.).
- Loi du 24 février 1984 sur le régime des langues. <https://web.archive.org/web/20060216052652/http://www.legilux.public.lu/leg/a/archives/1984/0162702/0162702.pdf#page=6> (letöltés időpontja: 2024. 01. 07.).
- Loi du 14 mai 2002 portant reconnaissance d'équivalence du baccalauréat international avec le diplôme de fin d'études secondaires luxembourgeois. <https://legilux.public.lu/eli/etat/leg/loi/2002/05/14/n2/jo> (letöltés időpontja: 2024. 01. 08.).
- Loi du 8 avril 2005 portant approbation de la Charte européenne des langues régionales ou minoritaires, faite à Strasbourg, le 5 novembre 1992. <https://legilux.public.lu/eli/etat/leg/loi/2005/04/08/n4/jo> (letöltés időpontja: 2024. 01. 08.).
- Loi du 8 mars 2017 sur la nationalité luxembourgeoise. <https://legilux.public.lu/eli/etat/leg/loi/2017/03/08/a289/jo> (letöltés időpontja: 2024. 09. 09.).
- Loi du 20 juillet 2018 relative à la promotion de la langue luxembourgeoise. https://www.stradalex.lu/fr/slu_src_publ_leg_mema/toc/leg_lu_mema_201808_646/doc/mema_etat-leg-loi-2018-07-20-a646-jo (letöltés időpontja: 2024. 01. 07.).
- Règlement grand-ducal du 30 juillet 1999 portant réforme du système officiel d'orthographe luxembourgeoise.

- https://www.stradalex.lu/fr/slu_src_publ_leg_mema/toc/leg_lu_mema_199908_112/doc/mema_1999A20401 (letöltés időpontja: 2014. 01. 07.).
- Règlement grand-ducal du 29 juillet 1999 portant création du Conseil permanent de la langue luxembourgeoise. <https://legilux.public.lu/eli/etat/leg/rgd/1999/07/29/n2/jo> (letöltés időpontja: 2024. 01. 07.).
- Règlement grand-ducal du 26 octobre 2019 déterminant les modalités d'organisation et de fonctionnement du Conseil permanent de la langue luxembourgeoise, l'indemnisation de ses membres et portant abrogation du règlement grand-ducal du 30 juillet 1999 portant réforme du système officiel d'orthographe luxembourgeoise. <https://legilux.public.lu/eli/etat/leg/rgd/2023/10/26/a724/jo> (letöltés időpontja: 2024. 01. 07.).
- Strategie 2017. Strategie fir d'Promotioun vun der Lëtzebuerger Sprooch. <https://mcult.gouvernement.lu/lb/dossiers.gouvernement2024+lb+dossiers+2018+langue-luxembourgeoise.html>
 = Une stratégie pour promouvoir la langue luxembourgeoise
<https://mcult.gouvernement.lu/fr/dossiers.gouvernement2024%2Bfr%2Bdossiers%2B2018%2Blangue-luxembourgeoise.html> (letöltés időpontja: 2025. 05. 20.)